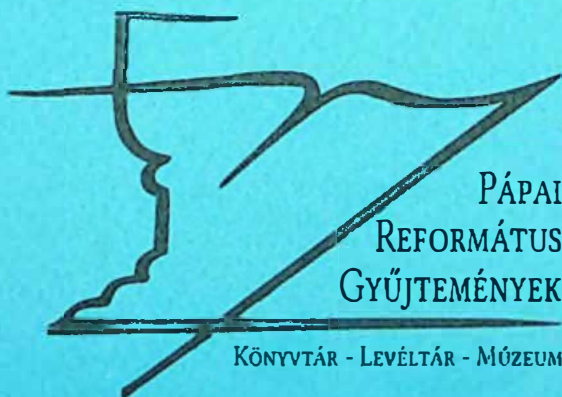

A PÁPAI
REFORMÁTUS GYŰJTEMÉNYEK
KÖZLEMÉNYEI

PUBLICATIONS BY
THE CALVINIST COLLECTIONS
OF PÁPA

XIX. évfolyam (2019) 3-4. szám

A TARTALOMBÓL

- MÉSZÁROS ANDOR: *A cseh tartományokba irányuló
Magyarországi misszió és emlékezete*
KARIKA TÍMEA: *Perczel Mór utódai Pápán és Vanyolán*
KÖBLÖS JÓZSEF: *Torkos Jakab prédikációi
és könyörgései*
VÉGHÉLY DEZSŐ *visszaemlékezései (III.)*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK
ÚJRAOLVASÓ
SZEMLE

Oda-vissza. A kulturális transzfer folyamatai Hollandia, Flandria és Magyarország között. Szerk.: Gera Judit – Vesztergom Janina. Budapest, 2018. 295 p.

Az ELTE BTK kiadásában, az ELTE Eötvös Kiadó gondozásában, Gera Judit és Vesztergom Janina szerkesztésében igényes kivitelű, gazdag tartalmú kötet jelent meg a múlt évben a holland-magyar irodalmi-kulturális kapcsolatok történetéről.

Gera Judit bevezetőjéből megtudjuk, hogy a 10 tanulmányt tartalmazó kötet a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs alap által támogatott kutatási program eredményeként született. *A Kis irodalmak találkozása. A hol-*

land nyelvű irodalom fogadtatása Magyarországon, a magyar nyelvű irodalom fogadtatása Hollandiában és Flandriában c. kutatási program 2014–2018 között elsősorban arra irányult, hogy felderítse és bemutassa, hogy kik közvetítették a holland nyelvű kultúrát hazánkban és a magyar nyelvű kultúrát holland nyelvterületen. A kutatás azért is indokolt, mert a szélesebb közönség egyik országban sem ismeri a másik irodalmát. A művelt közönség Anne Frank (1929–1945) naplóját olvashatta, emellett Baruch de Spinoza (1632–1677) filozófus, Johan Huizinga (1872–1945) történész nevét és műveit ismerheti, de költőt és író-t aligha tud megemlíteni. Tudományos körökben jobb a helyzet, hiszen Magyarországon három egyetemen (ELTE, Károli Gáspár Református Egyetem, Debreceni Egyetem) is lehet néderlandisztikai tanulmányokat folytatni, az ELTE-tanszéken néderlandisztikai irodalomtudományi doktori iskola is működik. (Fordítva ugyanezt nem lehet elmondani. Magyar nyelvet ugyanis tudomásom szerint korábban csak a Groningeni Állami Egyetem finnugor tanszékén lehetett tanulni, de ezt a lehetőséget is megszüntették. Jelenleg magyar szakon sem Hollandiában, sem Belgiumban nem lehet tanulni.)

A kölcsönös tájékozatlanság részben azzal magyarázható, hogy a XVIII–XIX. században kialakuló modern nemzeti irodalmakat az irodalomtörténet a világirodalmi folyamatokból kiragadva, önmagukban vizsgálta, az irodalmi művek külföldi fogadtatásával nem vagy alig foglalkozott. Az irodalomszociológia arra is rámutatott, hogy a nagy nemzetek kulturális nyomást gyakoroltak a kis nemzetekre, azok így a nagyok irodalmi termését jobban megismerték, miközben saját teljesítményük nagyrészt rejtve maradt a külföld előtt.

Az újabb néderlandisztikai kutatások az elmúlt évtizedekben összehasonlító szemlélettel, recepció- és fordítástörténeti vizsgálatokkal áttörést hoztak, mert transznacionális kontextusban, dinamikus kulturális folyamat részeként mutatják be a kultúráközvetítők tevékenységét.

Gera bevezetője röviden összefoglalja, hogy az egyes szerzők milyen területet vizsgáltak, s vizsgálódásuk során milyen eredményre jutottak. Így az olvasók már a bevezető részben érzékelhetik a kutatások sokrétűségét, összetettségét.

A kötet első két tanulmánya tudománytörténeti jellegű, mindkettő a peregrináció-kutatás eddigi eredményeit hasznosítja. *Bozzay Réka*, a Debreceni Egyetem Néderlandisztikai Tanszékének adjunktusa *A holland egyetemek hatása a magyar teológusok és orvosok képzésére a kora újkorban* c. tanulmányában kiemeli, hogy a peregrinusoknak köszönhetően holland hatásra három teológiai irányzat: az arminianizmus, a puritanizmus és a coccejanizmus terjedt el Magyarországon és Erdélyben. Az orvostudományban a vérkeringés tana, a karteziánus élet- és kórtan, a jatrokémiai, jatrofizikai és klinikai szemlélet hatása mutatható ki. A XVIII. században a polihisztor orvos, Herman Boerhaave (1668–1738) leideni egyetemi professzor óráit magyar (főként erdélyi) diákok is látogatták, műveit olvasták és használták. Munkái és tanítványai tevékenysége révén hazánkban közismertté vált, alakja a magyar protestáns költőket, iskoladráma-írókat is megihlette.

P. Szabó Béla jogtörténész, a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara Jogtörténeti Tanszékének vezetője Bozzay Réka peregrináció-kutatásának eredményeit hasznosítva azt vizsgálja, hogy a Hollandiában jogot tanuló 60 peregrinus milyen ismereteket sajátított el, és azokat hogyan hasznosította hazatérése után. A szerző megállapítja, hogy a főnemesek országos, a köznemesek megyei közigazgatási-igazságszolgáltatási karriert futottak be. A polgárfjak javarésze hazatérését követően szülővárosa igazgatásában vett részt. A nem nemesi származásúak közül többen tanárok és lelkészek lettek. (Közülük Csomós Mihály kolozsvári jogtanár szakmai pályafutását részletesen is bemutatja.) A hallgatók legalább egyötöde evangélikus vallású német, illetve szász származású volt. Őt peregrinus azzal emelkedett ki a csoportból, hogy egymás után több észak-németalföldi egyetemen is jogot hallgatott. Közülük Enyedi R. Gáspár 1660-ban jogi doktorátust is szerzett az utrechti egyetemen. Őt követve

1762-ben Szalontai Sándor Harderwijkben, Komjáti Ábrahám – Kazinczy gyermekkori barátja – 1782-ben Utrechtben szerzett jogi doktori fokozatot. A joghallgatók által készített, nyomtatásban megjelent és fennmaradt 11 XVII–XVIII. századi vitairat (*disputatio* vagy *dissertatio*) elemzése révén megismerhetővé válik a professzorok irányításával folyó tudományos munka. A szerző alapozó jellegű tanulmánya ösztönzést adhat az újkori holland jogtudomány magyarországi recepciójának további kutatásához.

A következő 8 tanulmány már a XIX–XX. századi irodalmi kapcsolatokat tárja fel. Az ELTE BTK Néderlandisztika szakán 2015-ben végzett *Juhász Ildikó* a belgiumi flamand romantika legnagyobb alakjának, a Magyarországon is népszerű Hendrik Conscience (1812–1883) író *De loteling* c. regényének (1850) magyarországi befogadástörténetét mutatja be *Egy flamand történet két élete* c. tanulmányában. A szerző 11 művét fordították magyarra. Említett regényét kétszer is olvashatta a közönség. Mindkét esetben hírlapi közleményként jelent meg. A Budapesti Hírlap 1855-ben *A besorozott* címmel tette közzé. A Kolozsvári Közlönyben 1886-ban *Az ujoncz* címmel olvashatták. A kolozsvári fordító valószínűleg nem tudott az előző fordításról.

Két írás Adèle Opzoomer holland írónő és férje, Antal Géza teológus, történész kultúráközvetítő tevékenységét elemzi. Ton van Kalmthout holland, Gera Judit magyar szemmel láttatja ugyanazon történet más-más aspektusát.

Ton van Kalmthout „Adèle és a »messzi országból jött komoly fiatalember«” c. tanulmányának alcíme (*Antal Géza és felesége, Adèle Opzoomer magyar-holland kapcsolatai*) kifejezi, hogy a szerző Antal Géza teológia professzor, dunántúli református püspök és holland felesége magyar-holland kapcsolatait kívánja bemutatni. A bevezetőben kiemeli, hogy a két ország kapcsolatait a peregrináció intézményesítette; a pfalzi és magyar protestánsok utrechti egyetemre való tanulását a Stipendinum Bernardinum alapítvány ösztöndíjai biztosították. Az első világháború után magyar gyermekek ezreit fogadták be egy időre holland családok, a két világháború között pedig a bilaterális szervezetek (a budapesti La Fontaine Társaság és a Holland-Magyar Egyesület, a leideni Holland Irodalmi Társaság / Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde), továbbá műfordítások, írók levelezése biztosították a kölcsönös kultúráközvetítést. Antal Géza mindhárom társaságnak aktív tagja, a Magyar-Holland Társaságnak alapítója és elnöke volt. A folyóiratok közül kiemelkedik a holland nyelv- és irodalomtudomány folyóirata (*Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*), amelynek szerkesztőségéhez a néderlandisták hálózata kötődött. A magyarok közül Nagy Zsigmond és felesége, Szalay Károly és – Gera Judit kutatásai szerint – az Antal–Opzoomer házaspár is a hálózat tagja volt.

A szerző *Tálasi Zsófia* fordította tanulmánya első részében az Antal–Opzoomer házaspár, majd ezt követően a Maatschappij kultúráközvetítő szerepét mutatja be. Adèle Opzoomer (írói nevén: A. S. C. Wallis) és Antal Géza szerepét

részben a személyes kapcsolatok hálózata, részben az intézmények tették lehetővé. Antal Géza a Stipendium Bernardinum alapítvány jóvoltából tanulhatott 1885-től az utrechti egyetem teológiai fakultásán. Tanulmányai során megismerkedett C. W. Opzoomer neves filozófia-professzor lányával, akit 1888-ban feleségül vett. 1888-tól három évtizeden át Pápán éltek, ahol a férj kezdetben a református főgimnázumban, majd a teológiai akadémián tanított. 1924-től 1935-ben bekövetkezett haláláig a dunántúli egyházkerület püspökeként tevékenykedett. Antal Géza az első világháború végétől kezdve többször teljesített hollandiai egyházdiplomáciai feladatokat. Betegeskedő feleségével 1920-ban utazott ki Hollandiába, ahonnan Adèle már nem tért vissza Pápara.¹ Antal Géza 1888-ban a XIX. századi holland filozófiáról jelentetett meg áttekintő tanulmányt németül. Később hollandul jelent meg Tisza Kálmán életrajza (1890), és a gályarab-szabadító holland generális, Michiel de Ruyter tevékenységét bemutató kötete (1911). C. H. de Pater holland történésszel együtt kiadta az 1670–1720 közötti bécsi holland követjelentéseket. Számos cikket, tanulmányt írt a holland irodalomról, történelemről.

Van Kalmthout kitér arra is, hogy az Antalnál tíz évvel fiatalabb, festői tehetséggel is megáldott Adèle Opzoomer német nyelvű drámákkal kezdte pályáját, legnagyobb sikerét azonban *Vorstengust* [Fejedelmi kegy] c. történelmi regényével (1883) aratta, amely a következő két évtizedben hat kiadást ért meg. A Maatshappij – a nőírók közül harmadikként – már 1880-ban tiszteletbeli tagjává választotta.

Wallis a magyar irodalom népszerűsítését már az 1880-as évek derekán megkezdte. 1887-ben kiadta Madách Imre *Az ember tragédiája* c. művét, melyhez terjedelmes esszét írt bevezetésként. 1889-ben a *De gids* [A kalauz] c. folyóiratban a két nép ízlésének leginkább megfelelő költőket: Petőfi Sándor, Tompa Mihály, Tóth Kálmán költészetét mutatta be. 1905-ben színművet írt I. Rákóczi Ferencről, 1924-ben a Holland-Magyar Irodalmi Társaság segítségével Petőfi válogatott verseit jelentette meg. Az Antal–Opzoomer házaspár kultúraközvetítő szerepét vizsgálva Van Kalmthout arra is rámutat, hogy az irodalomközvetítés határterületeket (vallás, filozófia, történelem, művészet) is érint, mellyel a kutatónak szintén foglalkoznia kell.

Gera Judit tanulmánya (*A. S. C. Wallis életének és munkásságának összefüggései*) interdiszciplináris megközelítésben nyújt képet Wallis pályájáról. A szerző irodalomszociológiai nézőpontból kiemeli, hogy a csodagyereknek tekintett Adèle származása, családja, neveltetése révén már induláskor jelentős társadalmi és kulturális tőkére tett szert. Anyai nagyapja, Jan Ackerdjick

¹ A szerző tévesen írja, hogy „1920-ban tértek vissza véglegesen Hollandiába, amikor menekülni kényszerültek Magyarországról.” (105) 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején egy ideig Antal Géza professzor – másokkal együtt – valóban a vörösök túsza volt Pápán, de 1920-ban őt és feleségét már senki sem üldözte; saját elhatározásukból utaztak Hollandiába.

közgazdász professzor 1823-ban Magyarországon is járt, útinaplója — mely 1987 óta magyarul is olvasható — korán felkelthette Adèle hazánk iránti érdeklődését. Német származású nagyanyja a német kultúra iránti vonzalmat erősíthette benne. A házassága előtt már népszerű íróőnek számító Wallis névválasztásának is magyarázatát kapjuk: „a Wallis név Walter öccsének a leleménye, aki őt Walli-Zus-nek [Walli-Nővér] szólította.” (124.) A semleges Wallisnévválasztás egyszerre fejezi ki Gera szerint az apától való eltávolodást, az írói elismerésre való tudatos törekvést. „Mivel A. S. C. Wallis nem árulja el, nőt vagy férfit takar-e, az írói érvényesülés biológiai és társadalmi nemtől való független lehetőségét teremti meg.” (126)

A nemzeti romantika programja által divatosá tett történelmi regény „fér-fias” műfaja a gender-értelmezés szerint éppúgy határátlépést jelentett, ahogy az íróő kultúrákövetítő szerepe is határátlépések sorozatának tekinthető. Gera érdekes összehasonlítást tesz az otthon jelentő két város — Utrecht és Pápa — között. Az általa alkalmazott posztkoloniális szemléletmód szerint a kora újkorban polgárosodó Utrecht a fejlett Nyugathoz (a centrumhoz), míg a késve modernizálódó Pápa a viszonylagos perifériához tartozott, mely ugyanakkor lehetővé tette Wallis autonómiájának és alkotókedvének megőrzését. Az idegenség/ismerőség dinamikájára épülő kultúrákövetítés nehézségeit Wallis Petőfi-tanulmányának (1889) remek elemzéséből ismerjük meg. Az íróő irodalomfelfogását művei ismeretében határozza meg: „Wallis a maga történelmi érdeklődésével kitűnően beleilleszkedett a *De gids* programjába, hiszen regényeiben gyakran foglalkozott a tizenhatodik és tizenhetedik századi Hollandiával. A pedagógiai és erkölcsi célkitűzéseket is magáénak vallotta: az irodalomnak a történelmi múlttól kell szólnia a kortárs társadalom megjavításának szándékával. Ebben a vonatkozásban implicit irodalomfelfogását etikainak és nevelő szándékúnak nevezhetjük.” (144.) Az egyéni teljesítményt, intellektuális értékeket hangsúlyozó, modernnek tekintett *Anonymus* c. versét (1910) elemelve azt is feltételezi, hogy Huizinga hathatott irodalomfelfogására. Gera arra is felhívja a figyelmet, hogy Wallis sosem hagyott fel a festéssel; Magyarországon is festett, festői világa azonban átalakult, a csendélettől a tájkép felé fordult. Képei szemléltetik a bejárt életutat: „a saját világ bezártságából a kiszabadulást egy másik kultúrába, amely azonban szintén elszigetelt volt, csak másként.” (150.)

Tóth Zsuzsa, a Debreceni Egyetem Néderlandisztikai Tanszékének tanársegéde a holland irodalom magyarországi fogadtatásával foglalkozik, kutatása a XX. század első felére korlátozódik. „*A modern holland irodalom reprezentatív írója*” c. tanulmányában Jo van Ammers-Küller (1884–1966) holland íróő magyarországi recepcióját mutatja be sajtóbeli források (4 recenzió, 1 könyvrészlet, 1 interjú) alapján. Írásából megtudjuk, hogy az íróő különleges pályát futott be: az 1930-as években a legnépszerűbb és legsikeresebb hollandiai íróő

közé tartozott, műveit több nyelvre lefordították. A holland kritikusok — a gyaroktól eltérően — éppúgy nem ismerték el, ahogy később az irodalomtörténészek. A ma használatos összefoglalások jó, ha a nevét megemlítik. 1926–1945 között Magyarországon 9 műve (regénye) látott napvilágot, legnépszerűbb családregénye, a női emancipációról szóló, 1926-ban megjelent *De opstandigen / A Coornvelt-ház asszonyai* több kiadásban 24 ezer példányban kelt el. A Horthy-korszakban Herman Heijermans után a második legtöbbet fordított holland szerző volt hazánkban. Fordítói közt ismert írókat (Kosáryné Réz Lola, Ottlik Géza, Thury Zsuzsa) és kevésbé ismerteket (Berend Miklósné, Sándor Imre) egyaránt találunk. Érdekesség, hogy egyik fordítója sem tudott hollandul, viszont mindnyájan tudtak németül, vagyis német volt a közvetítőnyelv. Népszerűségéhez és sikeréhez nagyban hozzájárult, hogy szimpatizált, s együttműködött a német nemzetiszocializmussal, melynek következtében Hollandiában 1945–1953 között publikálási tilalom alá helyezték. Bár műveinek fogadtatása más és más volt a két országban, elfelejtése mindkét helyen bekövetkezett.

Tóth Zsuzsa említi, hogy Jo van Ammers-Küller népszerűségét fokozták németországi előadói körútjai, továbbá azt, hogy az elemzésre kiválasztott interjú 1942 áprilisában készült, amikor két hetet töltött Magyarországon. Hozzátehetjük, hogy nem először járt hazánkban: 1932-ben részt vett a PEN Club budapesti kongresszusán. 1936. január 31-én a Pen Club díszvendégeként a Nemzetközi Klubban, 1937. február 16-án a Vajda János Társaság Andrassy úti székházában tartott német nyelvű előadást. 1942-ben április 19-én érkezett Budapestre. Itt tartózkodása idején a Baross Szövetségben tartott előadást. Magyarországi recepciójához még egy adalék: 1932 őszén az *Új Idők* hasábjain Sebestyén Károly írt tanulmányt a „világhírű holland írónőről”. Azt is hozzátehetjük: a magyar kiadók nem sokat kockáztattak, amikor a Hollandiában és Németországban népszerű szerző műveit piacra dobták.

Pusztai Gábor egyetemi docens, a Debreceni Néderlandisztikai Tanszék vezetője a Székely-Lulofs író és műfordító házaspár kultúrákövetítő szerepét vizsgálja abból a Petra Broomans-i hipotézisből kiindulva (s azt az összegzésben cáfolva), hogy az írók akkor kerülhetnek be az irodalmi kánonba, ha „minél több módon töltenek be aktív szerepet az irodalmi mezőben.” (205.) A Székely házaspár 1930-ig a holland gyarmaton, Szumátrán élt, 1930-ban költözött Budapestre, ahol egy balul sikerült tőzsdei spekuláció miatt anyagi nehézségbe kerültek és az írásból próbáltak megélni. Madelon Lulofs, illetve Madelon Székely-Lulofs (1899–1958) néven Hollandiában regényíróként lett sikeres, regényeit tucatnyi nyelvre (köztük magyarra) is lefordították, első regényét (*Rubber*, 1931) megfilmesítették és színpadra alkalmazták. Székely László (1892–1946) hírlapi cikkeivel, elbeszéléseivel, *Rimbu* c. regényével (1942) vált ismertté itthon és külföldön. (Műfordításaik, Székely elbeszéléseinek, hírlapi cikkeinek

bibliográfiáját a *Függelék*ben közli a szerző.) Mindketten élénk kapcsolat ápolta a magyar irodalmi elittel, s nagy szerepet játszottak a sikeres írók műveinek hollandra fordításában. A kiadói üzletpolitikát szem előtt tartva összesen hét holland művet fordítottak magyarra, húsz magyar művet (regényt) ültettek át holland nyelvre. Többek közt Harsányi Zsolt, Kassák Lajos, Márai Sándor², Molnár Ferenc, Zilahy Lajos írók további külföldi ismertségéhez járultak hozzá. Fordítottak olyan nemzetközileg már ismert és sikeres írókat is, mint Földes Jolán, Földi Mihály, Körmendi Ferenc, Vaszary Gábor. A szerző fontos megállapítása, hogy nagyrészt közös műfordítói munkásságuk elsősorban a magyar irodalom hollandiai népszerűsítését szolgálta. Pusztai érdeme, hogy a 28 nyelvre lefordított Vaszary-mű kivételével az összes magyar író művének hollandiai fogadtatását bemutatja és elemzi, sőt, fennmaradt levelezésük segítségével a műfordító házaspár műhelyébe is bepillantunk.³ Az 1930-as években a Székely-Lulofs házaspár napi 12 órai munkával akár 20 oldalt is lefordított hollandra. Máskor viszont (mint Jan de Hartog holland „tengerészeti” regénye esetében, a szakkifejezések értelmezése miatt) a Székely-féle fordítás évekig is elhúzódhatott. „Ezzel az intenzív kultúraközvetítéssel a harmincas években ők voltak a legtermékenyebb műfordítók, akik a magyar irodalmat megismertették a holland közönséggel”. (222.) A holland irodalom magyarországi népszerűsítéséből is kivették részüket, hiszen a 1932–1945 közötti holland munkák több mint ötödét ők fordították magyarra. Amint 1938-ban Hollandiába költöztek (1941-től a férj külön élt Budapesten), teljesítményük, befolyásuk is csökkent. Annak ellenére, hogy többféle szerepet betöltöttek az „irodalmi mezőben”, Pusztai szerint „mégis idegenek maradtak a magyar irodalmi élet számára. Kívül estek a körön, és az irodalmi mező kissé kusza mezsgyéjén kaptak csak helyet.” (226) Így válik érthetővé a tanulmány különös főcíme (*Az irodalmi mező bozótos széle*). A tanulmány egyúttal újrafelfedezés, hiszen a 1945 után mindketten kiestek a magyar irodalmi köztudatból k.

Vesztergom Janina, az ELTE BTK Néderlandisztikai Tanszékének oktatója *Hány élete van egy macskának?* c. tanulmánya eredetileg 2017-ben egy Annie M. G. Schmidt (1911–1995) munkásságával foglalkozó holland recepciótörténeti tanulmánykötetben jelent meg, itt Tálasi Zsófia fordításában olvasható. Vesztergom Schmidt *Minoes* c. ifjúsági regényének (1970) és színpadi változatának magyarországi fogadtatását elemzi kvalitatív jelleggel. A regény magyar fordítását (*Macskák társasága*) 2001-ben Damokos Kata készítette, színpadi

² A Márai életmű ismeretéhez is adalékot nyújt a szerző, amikor hangsúlyozza, hogy *A gyertyák csonkig égnek* c. regénye (1942) Konrád-figurájának megformálásában Székely László is hatott *Óserdők*től az *ültetvényekig* c. művével (1935).

³ Észrevételezzük, hogy a 140 lábjegyzettel ellátott tanulmányban csak a 120. lábjegyzetből tudjuk meg, hogy a Madelon Székely-Lulofs hagyatékot (gyűjteményt) a Hágai Irodalmi Múzeum / Letterkundig Museum Den Haag őrzi az L. 9452. [leltári] számon.

adaptációját 2006-ban a budapesti Kolibri Gyermek- és Ifjúsági Színház mutatta be Novák János rendezésében. A részletekbe menő elemzést követően a szerző megállapítja, hogy Damokos Kata a fordítás során arra törekedett, hogy az eredeti szöveghez közel maradjon, a nevek fordításakor azok funkcióját vette figyelembe: munkája a „holland nyelvű forrásszöveg hű „reflexiójára” tett sikeres kísérletnek tekinthető.” (258.) A gyermekszínházi előadást Linda Hutcheon kanadai irodalomtudós adaptációelméletét felhasználva verbális, zenei és vizuális szempontból vizsgálja meg a szerző. Úgy véli, hogy a regény színpadi szövegváltozata a „narratív koherencia” megtartásával, a zenei és vizuális elemek beillesztésével, a „szereplők karakterábrázolása és a színházter optimális kihasználása” révén hozzájárultak a színpadi mű magyarországi népszerűségéhez. A *Minoes* idegen nyelvre történő fordításában az imitálás és kreativitás egyensúlya biztosíthatja az adaptáció sikerét.

A kötetzáró tanulmány Varga Orsolya, az ELTE BTK Néderlandisztika tanszékének adjunktusa a *Magyar irodalom Hollandiában a második világháborútól a kétezres évek elejéig* c. tanulmánya a kultúraközvetítés mibenlétének, szakaszainak meghatározása után a magyar irodalom 1945 utáni hollandiai befogadását három alfejezetben tárgyalja: az első periódus az 1970-es évekig tart, az áttörés az 1980–1990-es években következik be, míg a kétezres évekkel, Márai újrafelfedezésével zár. Tanulmánya második részében a magyar kultúra szerelmét, a magyar irodalom legjelentősebb holland műfordítóját, Henry Kammer (sz. 1943) munkásságát, fordításszemléletét, fordítási stratégiáit mutatja be. Az „erősen politikai színezetű” időszakból kiemelkedik a klasszikus és kortárs szerzőket felvonultató Sivirsky Antal szerkesztette novellagyűjtemény (1957), míg a Dedinszky Erika szerkesztette *De toren van het Zwijgen* (A hallgatás tornya) hét kortárs költőt mutatott be. Ezek mellett megjelentek kortárs szerzők (Déry Tibor, Németh László, Fejes Endre, Illyés Gyula) művei is. Az 1980–1990-es években Konrád György, Kertész Imre, Nádas Péter vált ismertté, ezt követően kitört a Márai-láz, melynek következtében előfutárai (Kosztolányi Dezső, Szerb Antal) művei is reflektorfénybe kerültek. Henry Kammer a Groningeni Egyetem (azóta megszüntetett) Finnugor Tanszékének oktatójaként (1979–2005) magyar nyelvet, irodalmat és műfordítást tanította, tekintélyt és anyagi elismertséget Konrád György életművének, a Németországban már elismert Kertész Imre 8 kötetének, továbbá Márai Sándor és Nádas Péter műveinek fordítójaként szerzett magának. Nádas *Emlékiratok könyve* c. regénye mesteri fordításának három évet szentelt. Fordítói gyakorlatában sikerrel oldotta meg a két nép mentalitásából, eltérő történelméből és nyelvéből adódó nehézségeket. („Honosító” szemléletű, a stílust és hangulatot megőrző fordítási gyakorlatából több példát is megismer az olvasó. Munkamódszere jellemző, hogy a lektúrfordítóktól eltérően elégedett volt, ha naponta két oldalt sikerült fordítani.) A modern magyar irodalom legjelentősebb hollandiai fordítójaként számos díjat kapott.

A kötetet (*A kötet szerzői* címmel) a szerzők rövid szakmai bemutatása zárja és *Névmutató* (személynévmutató) teszi használhatóbbá. A szerzők bemutatásánál hiányoljuk a születési adatokat (a születési hely, évszám vagy legalább az évszám megadását), amelyek orientálnák a nem szakember olvasókat arról, hogy a kutató pályája melyik szakaszában van. Ha valaki először a Névmutatót, s benne a magyar írók listáját nézi át, már az említések számából is következtethet azok hollandiai irodalmi jelenlétére, a jelenlét intenzitására.

Összességében elmondható, hogy jelen kötet hiánypótló, jelentős teljesítmény, amely egy lépéssel közelebb visz a bevezetőben említett, sokunk által várt magyar nyelvű holland irodalomtörténeti monográfia megírásához.

HUDI JÓZSEF

